

Suomalaiset sotalapset kaunokirjallisuudessa

Irene Virtala

Historiikka

Aloite Suomen lasten siirrosta naapurimaihin sotien ajaksi (1939-45) tuli Ruotsista maanlaajuisen ”Finlands sak är vår” – kampanjan myötä. Ideaa vastustettiin ensin Suomessa, lehtikritiikki piti apua paikanpäällä parempana vaihtoehtona. Silloinen sosiaaliministeri K. A. Fagerholm tuki kuitenkin Ruotsin ehdotusta, ja lastensiirrot toteutettiin (noin 63 000 Ruotsiin, noin 4 000 Tanskaan ja noin 400 Norjaan).

Rauhan palattua suurin osa lapsista kutsuttiin takaisin kotimaahan, mutta tuhansia orpoja adoptoitiin Ruotsiin (noin 6 000-15 000) ja joitakin satoja Tanskaan.

Sotalapsisukupolvi on tänään lähes eläkeiässä. Heillä on tarve eritellä ainutlaatuista, historiallista kohtaloaan ja kertoa siitä jälkipolville. Moni heistä on kirjoittanut autobiografiansa. Aihe on inspiroinut myös muita kirjailijoita sepittämään biografis-fiktiivisiä tarinoita.

Yksittäisiä kaunokirjallisia kuvauksia ilmestyi jo sotien ai-

FD Irene Virtala, Tukholman yliopisto. Artikkelin ja lyhennelmän tutkimuksesta ”Tystnaden talar. Om finländska krigsbarn i skönlitteraturen” (<http://www.migrationinstitutet.fi/db/articles/art.php?artid=88>).

kaan (Ahlqvist/Björkman 1940, von Schoultz 1942, 1944, Nyström 1945). Sotalapseus oli sittemmin myös oiva nuorisoromaaenin teema (Konttinen 1947, Lehtinen-Palme 1948). Naapurimaita kiiteltiin avusta (Bruun ym. 1943), jopa kiitosmallien käännöksiä julkaistiin (Kallio 1946), minkä jälkeen aihe unohtui. Kului runsas vuosikymmen, jolloin sotalapsiasiaa tuskin puhuttiin tai kirjoitettiin. Kielto lastensiirtojen julkisesta arvostelusta (1941) vaimensi sotalapsikeskustelun. Kollektiivinen torjunta toimi tehokkaasti; sotalapsia tuskin mainittiin histori-an kirjoissa ennen 90-lukua.

1970-80-luvuilla sotalapsiasia nousi esille tutkimusintressien ja sotalapsiyhdistysten perustamisen myötä. Eri lajeja edustavaa kaunokirjallisuutta alkoi ilmestyä. Tähän päivään mennessä on vuosi vuodelta kertynyt kymmenittäin sotalapsista kertovaa kaunokirjallisuutta (lista sotalapsiaiheisesta kaunokirjallisuudesta artikkelin lopussa).

Eron surua

Anna Freud arvosteli Englannin viranomaisia toisen maailmansodan aikana siitä, että Lontoon lastensiirtojen yhteydessä vähäteltiin pienen lapsen kokemaa eron surua. Äidistä ero tuotti lapselle suu-

rempaa tuskaa kuin pommisuijiin juoksu äitinsä kanssa. Lapsi koki turvallisuutta vain oman äitinsä läheisyydessä. Raportit eivät vaikuttaneet suomalaisten sotalasten siirtoihin. Pohjoismainen keskustelu lapsen erotraumasta aktivoitui vuosikymmeniä myöhemmin, etenkin Bowlbyn raporttien ruotsinnosten myötä (1954).

Pitkän hiljaisuuden jälkeen on Ruotsiin adoptoitujen sotalasten psyykkisestä tilasta julkaistu huolestuttava raportti (Lagnebro 1994). Vastaavanlainen tutkimus Suomeen palautetuista sotalapsista ei totea psyykkistä rikkinäisyyttä, mutta mainitsee vajavaisesta äitisuhteesta (Räsänen 1988). Tutkimus lastensiirtojen organisaatiosta Ruotsiin antaa selvityksen konkreettisista erotrauman taustatapah- tumista (Salminen 2001).

Kaunokirjallisen näkymän sotalapsen psyykeen avasi Markku Lahtela teoksellaan Yksinäinen mies (1976). Sotalapseuteen viit- taava osuus on vähäinen, mutta sitäkin koskettavampi. Uutena tee- mana on avoin keskustelu äidistä erossaolon traumasta. Liian monet, varhaiset erot tuntuivat pienen pojan aikatajunnassa ikuisilta. Erotrauman lapsi jäi sielultaan rikkinäiseksi, sotainvalidiksi:

Hän petti minut täydellisesti: Aivan kuin olisin korkeilla trapet- seilla hypännyt häntä kohti ja hän

olisi äkkiä vetänyt kätensä pois ja antanut minun syöksyä alas. Ja kuitenkin olen senkin jälkeen yhä uudestaan hypännyt sinne missä hän on häilynyt taivaan ja maan välillä – ja yhä uudestaan pudonnut. Se on kuin jotain alkoholismia – siinä minä vain juovun toivosta yhä uudelleen aivan kuin yksinkertaisesti en voisi tehdä muuta...

Minä haluan kurotella häntä kohti kuin hän olisi jokin elämän ydin, tarkoitus ja pääpalkinto: äitinen, naisäiti, naarasemo (Lah-tela 1976:254).

Lahtelan avoimuus valmisti väylää patoutuneiden sotalasten tarinoiden purkautumiseen. Enää ei huolitettu ainoastaan kiittää naapurimaata avusta, vaan setvittiin sotalapseuden tuottamaa identiteettiä, jolle oli dokumentoitua kokemuspohjaa koottujen sotalapsi-muistelmien myötä (Edwardsen 1977). Alkoi romaanien sarja, jonka teemana on sotalapsen minuuksien (Meriluoto 1977, Kostamo 1978, Bolinder 1980, Emtö 1981, Sandelin 1982, Strömberg 1988, Nyström 1991, Hietamies 1992 ym.) ja joka on jatkunut tähän päivään asti.

Sotalapsi selviytyy

Anna Freud tähdentää raportissaan lasten rakkaiden esineiden turvallisuuden tuomaa merkitystä. Vieraassa ympäristössä nukke, kiiltokuvaenkeli tai mikä tahansa siirtymäobjekti¹ välittää äidin läsnäoloa ja turvaa. Lapsi kehittää lukuisia selviytymiskeinoja joutuessaan olemaan erossa biologisista vanhemmistaan.

Tarja sai kauniin nukan Ruotsin kodissa, muttei kyennyt iloitsemaan siitä. Hän työnsi sen syrjään

ja haki takkapuukorista puupölkyn vierelleen petiinsä. Kasvatusvanhemmat eivät ymmärtäneet Tarjan käyttäytymistä. Tarja oli leikkinyt sodan alkaessa Helsingin kodissaan leikkikalujen puutteessa puupölkyllä, johon oli piirretty silmät ja suu. Puupölkky välitti Tarjalle äidin muistoa ja kodin lämpöä, sillä oli tunnearvoa. Se toimi pienen lapsen siirtymäobjektina vieraassa ympäristössä. Sittemmin kesytetyllä oravalla oli sama funktio. Se sai jopa nimekseen äiti, koska Tarja kaipasi äitiään niin kovasti (Ty-ni 1998).

Soile otti suomalaisia kuvalehtiä Ruotsiin, jossa lehtien tunnearvo nousi huomattavasti, niistä tuli keskeinen kiintopiste. Sama Soile ui Ruotsin kesäisellä itärannikolla. Jokainen metri aavemmalta merelle vei lähemmäksi kotimaata ja lievitti eron surua (Seppä 1994).

Eero rakensi Ruotsissa metsän reunaan salamajan, josta tuli Suomen Kotkan kodin pienoismalli. Siellä Eero kuvitteli keskusteluvansa tärkeistä elämän kysymyksistä vanhempiensa kanssa. Eeron astmaoireet tuottivat monia hankaluuksia, mutta yliherkkyydellä oli myös positiivinen puoli. Eero pystyi kutsumaan Kotkan kodin tuoksut salamajaansa. Hän nautiskeli äidin leipomispäivästä ja jopa ”söi” paksuja pullan viipaleita ja kakkutaikinan rippeitä, mitä ei saanut koskaan Ruotsin kodissa. Salamaja oli Eerolle elintärkeä selviytymiskeino (Hietamies 1992).

Pentti pakeni ankaraa kasvatusäitiä tiettyyn kivionkaloon, jossa hän ammensi kiven voimaa kestääkseen kasvatuskotinsa nöyryyttävää ilmapiiriä (Kehusmaa 1996).

Sirkka vetäytyi puron läheisyyteen, joka muistutti lapsuuden kotimaisemaa (Vesterberg 1998).

Ilmi säilytti esiliinansa taskussa paperia, johon oli piirrellyt mielikuvitusperheen kohtaloita sarjakuvina ja johon tuli jatkotapahtumia joka päivä (Paaso 2002).

Siirtymäobjektien avulla sotalapsi eli todellisuuden ja kuvitellun välitilassa, josta se ammensi voimaa kestämaan äidistä/isästä eron surua, koti-ikävä ja toiseuden tunnetta.

Kasvatuskodin perhesuhdeongelmia

Anna Freud puhuu karkeasti ottaen kahdenlaisista kasvatusäideistä: toiset sulautuivat välittömästi äidin rooliin, toisissa korostui kasvattaja ja viileä etäisyys lapseen. Tänä päivänä tiedetään enemmän lapsipsykologiasta ja kasvatusperheen sisäisestä dynamiikasta, joten jopa ”kasvatusvanhemmat” termiä vältellään, jottei kasvatusliialti painottuisi (esim. Ruotsissa ”fosterföräldrar” = ”extra föräldrar”, samoin ”fosterbarn” = ”barn i familjehem” Höjer 2001).

Suomen sota-ajan lastensiirtokampanja Ruotsiin ja muihin Pohjoismaihin paisui niin laajaksi, etteivät kaikki kasvatusvanhemmat ottaneet lasta suojiinsa pelkästään lapseen kohdistuvasta rakkaudesta. Ilmainen työvoima sekä tunne, että sotalapsikampanjan pakottama kansalaisvelvoite oli täytetty, ovat aikaisemmissa tutkimuksissa esitettyjä syitä (Lagnebro 1994). Suomessa taas saattoi sukutilojen pelastaminen sota/adoptiolapsen kautta olla joidenkin lapsettomien kartanomistajien ratkaisu (Paloheimo 1990). Tämän ilmiön

seurauksena avautuu varsinainen ”Pandoran lipas” Pirkko Helenon autobiografiasta Tuntemattoman sotilaan tytär (1990), joka hälyttää kotimaamme adoptiolapsen oloista. Kasvatuskodin psyykkiseen julmuuteen liittyi myös fyysistä väkivaltaa, mikä kertoo aikansa melko yleisestä kasvatuskeinosta.

Ruotsiin adoptoitujen sotalasten kaunokirjalliset kuvaukset peilaavat myös perhesuhdedynamiikkaa. Tältä alueelta on nykyinenkin adoptiotutkimus jonkin verran selvittänyt, että erityisesti kasvatusäidin ja –tyttären symbioosi on ongelmallinen. Sama probleema purkautuu sotalasten kaunokirjallisuutena vuodatuksina.

Sotien aikaan perheen työjako Ruotsissakin oli vielä melko selkeä. Nainen hoiti kotia, mies oli työssä kodin ulkopuolella. Kasvatusäidille jäi raskain vastuu lapsista. Arkielämän ärsytys oli otollista ”pahan kasvatusäidin myytin” vahvistumiseen, kun taas kasvatusisän poissaolo vain nostatti kasvatusisän imagoa.

Kasvatuskodissa psyykkinen jännite saattaa lataantua herkemmin kuin ydinperheessä. Kasvatus ja biologisten vanhempien välinen kilpailutilanne voi olla virittynyt, vaikka biologiset vanhemmat olisivatkin poissa. Biologisten vanhempien etäisyys luo ihannekuvaa tai yhtä lailla heidän poissaolonsa voi loitontaa ja vieroittaa. Uusi perhesuhdedynamiikka aiheuttaa pingottuneita tilanteita tai lojaalisuuskriisejä. Kasvatusvanhemmat vaativat helposti arvostusta valtakeinoin. Valta ja itsekkyyden pönkittyvät, kun suljetaan toiset vanhemmat pois tietoisuudesta. Adoptiolapselle voitiin jättää kertomatta

tämän biologisista vanhemmista (Andersson 2001). Oikeus tietää biologisista vanhemmistaan ja etnisestä taustastaan on vasta nykyajan adoptiolapsen etu.

Niinpä sotalasten autobiografioista välittyy enimmäkseen ajan kasvatusmallien mukainen, suhteellisen ankara kasvattaja, paikoin elämäntunteinen kotityranni (Andersson 2001, Tyni 1998, Kehusmaa 1996). Sirkka-Liisa Westergård kertoo sotalapsen syyllistämisen liiallisen kiitollisuuden vaatein (Westergård 2002). Kärjistyneimmät värssyt kasvatusäidistä on sepittänyt Iris Andersson:

Hennes platta, slappa bröst, ”ingenting att ge”, hennes benigna gestalt, ”inget härligt överflöd”, hennes vassa ansikte med de kallt granskande ögonen, som fick mig att önska att jag var långt borta, ”du är inte välkommen, men ingen är det”, de spretiga, knotiga händerna som ringarna skramlade på, ”inte ens det materiella trivdes med henne”, det magra skötet och flata ändpartiet, ”lustens säte gått förlorat, vem hade gjort henne så illa?”, de små fötterna som satte en skrämmande punkt för en föga inbjudande varelse, hennes förnekande av livet sög ut musten ur omgivningen, en dammig oändligt tråkig ledsamhet tassade runt. Som ett spöke. En spökmamma, som var fientlig mot barnet Iris (Andersson 2001:94).

Kasvatuskotien harmoniset hetket jäävät helposti kirjoittamatta kaunokirjallisuuteen. Sen sijaan traumat, ongelmat ja problematisointi ovat ajavia voimia kaunokirjallisuudessa. Silti tiedetään lukuisista sotalasten pohjoismaisista ystävyyskontakteista ja vuosien läpi jatkuneesta harmonises-

ta vuorovaikutuksesta. Puhumattakaan sotalapsien palauttamisen aiheuttamista oikeudenkäynneistä, joista tulvii esiin tuska, jota sotalapseensa kiintyneet ruotsalaiset kasvatusvanhemmat joutuivat kokemaan lasten menettämisestä. Tämän tutkimattoman alueen tunnoista olisi varmaan vielä paljon sanottavaa. Sotalapseuden positiivisesta ymmärtämisestä on Helmi Erving-Odelberg viestittänyt luennoillaan ja autobiografiallaan Hälytys. Glimtar ur ett krigsbarns liv (Erving-Odelberg 1998).

Toiseudesta etnisen identiteetin juurille

Ruotsiin adoptoitujen sotalasten valtaväestöön sopeutuminen näyttää olleen tärkeää. Suomalaista taustaa pyrittiin ensin salaamaan, jottei jouduttaisi valtaryhmän ulkopuolelle. Kiinnostus sukujuuriin heräsi vasta aikuisiässä, jolloin mielipiteet eivät enää olleet riippuvaisia valtaväestön hyväksynnästä.

Jean Bolinderin tarinassa sotalapsi/orpolapsi Elis joutuu eri yhteiskuntaluokkien ja näkemysten ristituleen. Diplomaatti-perheeseen adoptoitu Elis oli sotalapsikampanjan näyttelyobjekti. Kasvatusvanhempiaan Elis ei todellisuudessa kovin paljon nähnyt. Tärkein äitihahmo oli perheen taloudenhoitaja. Toiseuden tunnosta, totaalisesta oman taustansa kieltämisestä Elis pääsi vasta myöhäisikäisyydessä alkoholin avustuksella. Elis menetti sosiaalisen positionsa, mutta voitti tien takaisin lapsuudenaikaisiin, tukahdutettuihin muistoihin (Bolinder 1980).

Ruotsiin adoptoitu sotalapsi etsii juuriaan ruotsalaisten näkemysten lävitse positiivisten mallien puutteessa. Niinpä sotalapsi pääsee juurilleen muita emotionaalisia teitä. Musiikki ei kaipa sanoja, ei kieltä. Sibeliuksen Finlandia voimistaa suomalaisuutta. Säkkijärven polkasta löytyy lyyriä, suomalaista luonnetta ja etnisen identiteetin yhteyttä:

Mitt i maten kommer den, stark och vild som en fors om våren. Den virvlar och gör piruetter, likt vattnet runt stenarna i bäcken därhemma i snösmältningen. Den är mustig, obändig, vek, lyrisk, den har allt, den tar allt! Jag känner ett sug inom mig – denna virvelvind till låt får ett grepp om mig; den gör mig både orimligt glad och oförklarligt melankolisk...

Inte behöver musiken någon språkkunskap! Jag bara är, och jag upplever återigen en glimt av identitet. Släktskap med kulturen. Det finns där (Vesterberg 1998: 224).

Tummaa ruisleipää ei syöty Ruotsissa, mutta sotalapsille se saattoi maistua erinomaiselta. Maku oli jäänyt muistiin varhaisilta lapsuusvuosilta. Maku, tuoksu ja muutama muistikuva varhaisesta lapsuudesta ovat sotalapsen tärkeitä, emotionaalisia siteitä kotimaahan.

Muukalaisuudesta filosofoi va Julia Kristeva painottaa asuinmaan kansalaisuuden merkitystä maahanmuuttajien identiteetin rakentumisessa. Jollei ole täysiä kansalaisoikeuksia, ei ole täyttä ihmisyyttäkään. On paradoksaalista, etteivät Ruotsiin adoptoidut sotalapset saaneet automaattisesti Ruotsin kansalaisuutta. Monille tieto tuli yllättäen vasta aikuisiäs-

sä ammatinvalinnan tai sotapalveluksen yhteydessä. Kansalaisuuden puuttuminen omassa maassaan ihmetyttää, mutta sysää etnisen identiteetin hakuun.

Autobiografia terapiana

Autobiografian kirjoittamisprosessia on verrattu siirtymäobjektiin ja psykoanalyysikuuriin. Kirjoittaja kohtaa kirjoitusprosessissa Toiseutensa, jota vasten peilautuu. Intensiivinen ajatustyö reflektoi oman elämän privaattia karttaa, kyseenalaistaa, keskustelee ja ehkä vapauttaa traumoista. Autobiografia toimii siirtymäobjektin tavoin, sen avulla kirjoittajan elämä jäsentyy suhteessa ulkoiseen. Kun se on tehnyt tehtävänsä, sen voi siirtää syrjään.

Singa Sandelinin Sindran tarina alkaa analyysisohvalta ja etenee eheyttäen kirjoittajaansa. Sindra käy psyykkistä kamppailua biologisen äidinrakkauten puutteessa. Positiivinen äitienergia avautuu vasta psyko-, uni- ja kirjoitus-terapian kautta. Sindra rekonstruoi varhaisen äiti-lapsi kontaktivaiheen ja eheyttää näin itsensä vuosia kalvaneesta äitideprivaatiosta (Sandelin 1982).

Eila Kostamon Lapsinainen (1978) kirjoittautuu myös itse-reflektion puitteissa ja päätyy ihmisuhteiden epäonnistumisen lähteille. Samoin Carita Nyströmin Sanna tarkkailee vaikeaa äitisuhdettaan ja pystyy viimein autobiografian avuin kokoamaan itsensä anteeksiantoon ja sovintoon (Nyström 1991).

Kirjoitusprosessin ohella ovat kirjojen vastaanoton reaktiot ja jälkipuinti merkinneet tärkeää terapeuttista tukea (esim. Daniel-

sen 2000, Westergård 2002). Sotalapsiyhdistykset ovat järjestäneet keskusteluiltoja yksittäisten autobiografioiden teemoilta. Aiheesta on keskusteltu myös kirjamesuilla. Lukijoiden reaktiot, kirjeet, keskustelut, kustantajien, kääntäjien ja kriitikoiden kommentit ovat merkinneet monelle Ruotsiin adoptoidulle sotalapselle lähenymistä suomalaisuuteen.

Avartuvan identiteetin riemua

Kahden maan juuret ja kulttuuriperinne voivat tarjota kaksinkertaisia mahdollisuuksia. Etenkin osa niistä sotalapsista, joita lähetettiin edestakaisin Suomen ja Ruotsin väliä, ehti suotuisimmissa olosuhteissa vahvistamaan juuriaan molempiin maihin. Näin sotalapsi pystyi jo pienenä vertailemaan, kyseenalaistamaan ja sanoutumaan irti ahdistavista oloista.

Sotalapseeus on ollut monelle rikastuttava kokemus. Separatiioon on usein psykologisessa keskustelussa liitetty eriasteista traumaa, silti se voi olla myös avaus uuden oppimiseen ja avartavaan kasvuun. Monta kertaa on kyse herkkyyksynnyksestä; se mikä aiheuttaa toiselle trauman, merkitsee toiselle vain haastetta ja ponnahdusta laajempiin kuvioihin.

Anna-Liisa Haakanan Katri poimi parhaimmat puolet molempien maiden kokemuksista. Ylihuolehtiva Suomen äiti satoi Katrin hiukset liian tiukoille leteille, mutta Ruotsin mamma ei tuhlanut liiempää energiaa kasvattitytäreensä, joten Katrin individualinen autonomia sai kukoistaa vapaasti. Katrin ihanneidentitee-

tiksi tuli Suomen ja Ruotsin tytön synteesi, alter ego Lilith, joka ajelee Ruotsin kodin hevosella vapain, hulmuavin hiuksin (Haakana 1995).

Moni sotalapsi on pystynyt hyödyntämään kielitaitoaan ammatissaan. Kaija Lutinen rakentaa vahvan ystävyysuhteen ruotsalaiseen käsityönopeettajaansa (Lutinen 2002). Eila Kostamon Irma käyttää taitavasti Skooneen murretta tavatessaan ruotsalaisia (Kostamo 2002), Jean Cronstedt liikkuu sujuvasti kansainvälisillä areenoilla (Cronstedt 2001).

Sotalapset hyödynsivät kahden maan etuja, kehittivät arviointikykyään, pärjäilivät sujuvasti kielitaidollaan ja pystyivät ottamaan oman elämänsä hallintaan. Sotalapsia asuu nykyään ympäri maailmaa. Ehkä migraation kynnys on helpompaa ylittää, kun ei ole juurtunut syvemmin mihinkään maahan.

Empatiaa ja rauhanjulistusta

Sotalasten autobiografioiden kirjoittajat tuomitsevat sodan kaikissa muodoissaan. Rauhanaate voi yltyä kansallisuusaatettakin korkeammalle (Dahl 2001). Onhan sen sidoksesta luopuminen vain yhden siirtymäobjektin jättämistä. Dahlin sisarukset lähtevät kevein mielin sodan runtelemasta Helsingistä Amerikkaan. Vapauden patsaan näkeminen merkitsi heille korostunutta humanisuuden ja vapauden symbolia.

Itsetarkkailuun harjautuneet sotalapset analysoivat omaa elämänsä ja reagoivat herkästi myös tämän päivän sotaakäyvien maiden tilanteeseen. Kokemustensa

perusteella he haluavat vaikuttaa sodanalaisten maiden päätöksiin lasten kohtaloista: Pieniä lapsia ei pidä erottaa vanhemmistaan, vaikka sota tulisi, toteaa Sinikka Vesterberg. Helmi Erving-Odelberg taas ylistää Ruotsia, rauhan maata, joka on tarjonnut turvapaikan monikansallisille pakolaisille:

Jag såg dig
du barn
av annat land

Du hoppade
du skuttade fram
på fredens gator.

Friheten strålade
ur din varelse
och påminde mig
om min egen glädje.

Du är kurd
jag är finsk
båda är vi
barn av kriget.

Du är sex
jag är sextio.
Båda fick vi
en fristad
i välfärdslandet

Det gläds vi över
och det vill vi tacka för

(Erving-Odelberg 1998:120)

Kirjallisuus

Bowlby, John: Modern och barnets själsliga hälsa, Natur och Kultur, Stockholm 1954.

Bruun, Elsa ym.: Suomen lasten kiitos Ruotsille. Svensk version: Med 40.000 finska barn

i Sverige. En folkvandring i smått 1943.

Ervardsen, Annu: Det får inte hända igen. Finska krigsbarn 1939-45, Askild & Kärnekull, Stockholm, 1977.

Freud, Anna: War and children, Greenwood press, Westport, Connecticut 1973 (1943).

Höjer, Ingrid: Fosterfamiljens inre liv, Göteborgs universitet 2001.

Kallio, Ahti (toim): Älä unohda onnitella! Onnittelutekstejä ja puheita nimi- ja syntymäpäiviä ym. tilaisuuksia varten, Kap VIII. Kirjeitä Ruotsiin, s. 131-138, E. Viljasen kirjakauppa ja kustannusliike, Helsinki 1946.

Kavén, Pertti: 70.000 små öden. Finlands krigsbarn, Sahlgrens förlag, Otalampi 1994.

Kristeva, Julia: Främlingar för oss själva, Natur och Kultur, Lund 1991.

Lagnebro, Lillemor: Finska krigsbarn. Studier i socialt arbete vid Umeå universitet. Inst. för socialt arbete, Umeå universitet, nr 19, 1994.

Ortmark Almgren, Sinikka (red.): Krigsbarns erinran. Snäll, lydig och tacksam, Riksförbundet Finska Krigsbarn, SinOa, Stockholm 2003.

Paloheimo, Martti: ”Jälkisanat”. Tuntemattoman sotilaan tytär. Helenoro Pirkko 1990:323-327.

Räsänen, Eila: Finska krigsbarn. Separationsupplevelser i barn- och vuxenålder. DEIFO. Regeringskansliets offsetcentral, Stockholm 1990.

Salminen, Heikki: Suomalaiset sotalapset ja Ruotsi. Lastensirto-organisaatiot, kuljetukset

Ruotsiin ja paluu Suomeen vuosina 1939-1957, Turun yliopisto 2001.

Winnicott, Donald Woods: Lek och verklighet. Med förord av Johan Gullberg, översättning av Ingeborg Löfgren, Natur och kultur, Stockholm 1983.

Virtala, Anna-Maija/ Innoittaja: Virtala Anna-Karoliina: Räsyn tarina, (lastenkuvakirjan käsikirjoitus), Helsinki 2004.

Sotalapsiaiheista kaunokirjallisuutta

- Dora Ahlqvist/Elsa Björkman 1940: Vi var också med. Barnen i finska kriget, Natur och Kultur, Stockholm.
- Solveig von Schoultz (1942), 1987: De sju dagarna (kapitlet ”Barn i krig”), Alba, Stockholm, ISBN 91-7458-916-4.
- Solveig von Schoultz (1944), 1983: Nalleresan, reviderad, illustrerad av Tove Jansson, Raben & Sjögren, Stockholm, ISBN 91-29-56019-5.
- Ruben Nyström 1945: Pirkko från Palosaari, Lindblad, Uppsala.
- Einar Rimmerfors 1945: Det gällde livet. Flyktingöden och glimtar ur svensk hjälpverksamhet, Sv. Missionsförb., Stockholm.
- Aili Konttinen 1947: Inkeri palasi Ruotsista, WSOY, Porvoo.
- Toini Lehtinen-Palme 1948: Riitta ja Asko Ruotsissa, Valistus, Helsinki.
- Siiri Åkerberg 1966: Päivien paljous, (Jatkoa Huutolaistyttöön) (s. 60-84), Keski-Pohjanmaan Kirjapaino Oy, Ylivieska.
- Thure Malmberg/Arnold Neumann 1967: The white ships, Suomen höyrylaiva osakeyhtiö – Finska ångfartygs aktiebolag – The Finnish steamship company, Helsinki.
- Eila Raatikainen 1974: Evakotaival, Pohjoiset kirjailijat, Rovaniemi.
- Markku Lahtela 1976: Yksinäinen mies (”Äkillisiä muistoja 1970” s. 203-233), Gummerus, Jyväskylä, ISBN 951-20-1281-2.
- Annun Ervardsen 1977: Det får inte hända igen. Finska krigsbarn 1939-45, Askild & Känekull, Stockholm, ISBN 91-7008-693-1.
- Margit Geijer 1977: Marja. Berättelsen om ett fosterbarn, Forum, Stockholm, ISBN 91-37-06462-2.
- Aila Meriluoto 1977: Kotimaa kuin mies, WSOY, Porvoo – Helsinki – Juva, ISBN 951-0-08373-9.
- Eila Kostamo, (1978) 2002: Lapsinainen. Romaani, 2. tark. p., WSOY, Helsinki ISBN 951-0-27314-7.
- Jean Bolinder 1980: Bärnstensmannen, Bokförlaget Plus, Stockholm, ISBN 91-7406-186-0.
- Solveig Emtö 1981: Krigsbarn 13408, Söderström, Lovisa, ISBN 951-52-0728-2.
- Erik Fahlander 1982: Det brinner hos grannen. Minnen och glimtar från Vinterkriget 1939-40 och beredskapsåren 1939-45, Föreningen Haparandapojkarna, serie Haparandapojkarnas publikationer, Järfälla.
- Singa Sandelin 1982: Gäst i eget hem, Schildts, Helsingfors, ISBN 951-50-0265-6.
- Aarni Krohn 1983: Kun viisitoista vuotta vaan. Romaani sotavuosilta, Littera, Espoo, ISBN 951-9356-02-9.
- Eila Cederroos 1986: Lilas barn-dom, Bokförlaget för södra Finland, Helsingfors, ISBN 951-828-032-0.
- Mats Eklöf 1986: Sländans dag, LT, Stockholm, ISBN 91-36-02478-3.
- Sinikka Ortmark Almgren (1986), 2003: Du som haver barnen kär, SinOA, Stockholm, ISBN 91-974592-0-8.
- Arne K Blom 1987: Krigsbarn, AWE/Geber, Stockholm, ISBN 91-20-07625-8.
- Ethel Kruse 1987: Berättelser om finländarna i Norberg 1944-1986, Norbergs Finska Förening.
- Mats Eklöf 1987: Triangelns tredje sida, LT, Borås, ISBN 91-36-02655-7.
- Tauno Kalske (toim) 1987: Taaptui Suomen Turussa. Muistoja sotavuosilta 1939-1944, Turkuseuran – Åbosamfundet ry:n julkaisuja, Turku.

- Solveig Emtö 1988: Eldvagnarna, Sahlgrens, Otalampi, ISBN 951-96012-3-6.
- Sonia Strömberg 1988: Sinikka. En roman i svensk och finsk miljö, Författares bokmaskin, Stockholm, ISBN 91-7328-951-5.
- Urban Lindh 1989: Kainos sång, Teater & Musik, Stockholm.
- Toivo Suikki 1989: Ihmisiä, vuosisia, tapahtumia, T. Suikki, Huddinge, ISBN 91-7970-425-5.
- Eila Christoff (toim) 1990: Sotalapsien kertomaa, toimittanut ja haastattelut suorittanut Eila Christoff, Kuopion Pohjola – Norden, Kuopio, ISBN 951-96099-0-3.
- Veronica Leo 1990: Ekorrögon, Natur och Kultur, Bromma, ISBN 91-27-02291-9.
- Pirkko Helenoro 1990: Tuntemattoman sotilaan tytär, Kirjayhtymä, Helsinki, ISBN 951-26-2734-5.
- Else Lönnström- Terttu Magnusson 1991: Med krigets vindar. Berättelser från 1940-talet, E. Lönnström, Ulricehamn.
- Carita Nyström 1991: Den förvandlade gatan, Hantverk, Korsnäs, ISBN 951-95237-5-8
- Ingmar Björkstén 1991: Krigsbarnet. En Helsingforsroman, Bonniers, Stockholm, ISBN 91-0-055254-2.
- Heikki Hietamies 1992: Äideistä parhain, Otava, Helsinki, ISBN 951-1-12392-0.
- Kalevi Lehtiö 1994: Sotalapsi muistelee (äänite), Kalevi Lehtiö (laulu) Multian Pelimannit, Murmelit lauluyhtye sis.: Pelle-Petteri, Laiva vei minut pois, Sotalapsen laulu, Sotalapsen onnenpuu, Sotalapsen päiväkirjasta, Mors lille Olle, Enkelitaulu, Sotalapsi muistelee, Sotalapsen laulu, Elegia, Kaukokaipuu, Lapsen silmin, MUPE.
- Åke Lundgren 1994: Urhos flykt. Roman, Trevi, Stockholm, ISBN 91-7161-095-2.
- Soile Seppä 1994: Ikävä kotiin, Kirjaseppä, Oulu, ISBN 951-96938-0-7.
- Anna-Liisa Haakana 1995: Kotiinpaluun yö, Gummerus, Jyväskylä-Helsinki, ISBN 951-20-4785-3.
- Mikael Korhonen (red.) 1995: Valionsmeder och krigsbarn. Historier om pojabor under tre sekel, Pojo lokalhistoriska arkiv, Pojo, ISBN 952-90-6644-9.
- Magdolna Kovács (toim) 1995: Olin sotalapsi, Siirtolaisuusinstituutti, Turku, ISBN 951-9266-49-6.
- Annu, Liikkanen, 1995: Med lapp om halsen, Inter terras, Helsingborg, ISBN 91-9726-570-5.
- Irmelin Sandman Lilius 1995: ”Ett krigsbarns litterära memoarer” ingår i Abrakadabra s. 20-22, Vår skola, Stockholm 1995:3.
- Leila Lehtiranta 1996: Matkalla kodista kotiin. Sotalapset muistelevat, Vantaa Pohjola – Norden, Vantaa, ISBN 952-90-7954-0.
- Sinikka Ortmark Almgren 1996: ”Runoja”, Sotalapsi/Krigsbarn RFK, Stockholm.
- Pentti Kehusmaa 1996: Kivionkalo, M. Kehusmaa, Pihtipudas, ISBN 310-0533-0.
- Siiri Matvejevna 1996: Välkommen till Sverige. Boken om de finska krigsbarnen, Akaki Books, Köpenhamn, ISBN 87-90428-00-5.
- Sinikka Miettinen 1996: Tyttö lapsuuden poluilla ja sodan varjostamalla teillä. Koti, koivu, pisteaita ja portti, BSV kirja, Helsinki, ISBN 951-97573-0-9.
- Kjell Westö (1996), 2001: Drakarna över Helsingfors, ny utg. Pan/Stockholm, ISBN 91-7263-227-5, Söderström/Helsingfors, ISBN 951-52-1961-2.
- Matti Viio 1996: Följden av att bli förbannad. Den mustiga berättelsen om entreprenören Matti Viio/ berättad för Pelle Jansson (s. 8-15), Industrilitteratur, Stockholm, ISBN 91-7548-464-1.
- Pentti Kehusmaa 1997: Korpjärvi, Avoin kirja, Hajala, ISBN 952-5034-41-0.
- Leena Lander 1997: Iloisen kottinpaluun asuinsijat, WSOY, Porvoo, ISBN 951-0-21318-7.
- Irmelin Sandman-Lilius/Heddi Böckman (1996), 1997: Hand i hand, släktträd, karta och vinjetter av Irmelin Sandman Lilius, Schildts, Esbo, ISBN 951-50-0884-0.
- Kim Procopé 1997: Månskensbarnet, Teaterpjäs.
- Eva Dahlström (red) 1997: Möten med Sverige. Studiehandledning, En bok för alla, Kultur i hela landet, Kulturdep., Stockholm, ISBN 91-7448-992-5.
- Ulla Welin 1997: Naisen kaaret, Runogalleria, Helsinki.
- Seppo Jääskeläinen 1998: Pako Karjalasta. Romaani (s. 20), Karjalan kirjapaino, Lappeenranta, ISBN 952-5200-08-6.
- Helmi Erving-Odelberg 1998: Hälytys. Glimtar ur ett krigsbarns liv, Ord & visor, Skellefteå, ISBN 91-88674-64-9.
- Sinikka Vesterberg 1998: En gång krigsbarn, Seaview Press, Henley Beach, South Australia, ISBN 1-876070-61-7.

- Anja E. Tyni 1998: Finnungen, Ärlans förlag, Luleå, ISBN 91-972698-6-7.
- Hannu Kahakorpi (toim.) 1999: Kotikatu. Osa 2, Uusi kevät, teksti: Veikko Aaltonen, Gummerus s. 296-303, 336-359, Jyväskylä, Helsinki, ISBN 951-20-5545-7.
- Hannu Kahakorpi (toim.) 2000: Kotikatu. Osa 3, Kuuma kesä, teksti: Veikko Aaltonen s. 9-40, 120-130, Gummerus, Jyväskylä, Helsinki, ISBN 951-20-5680-1.
- Hilkka Kanervikko/ Pornaisten siirtokarjalaiset 1999: Siirtokarjalaiset Pornaisissa. Pornaisten karjalaiset ry 50 vuotta 1947-1997, (kap ”Sotalapsena Ruotsissa” s. 76-79), ISBN 952-91-1723-X.
- Pirkko Nordberg 1999: ”Dikter”, Medlemsnytt, RFK, Stockholm.
- Irene Ohlsson 1999: Från Karelen till Afrika, I. Ohlsson, Knislinge.
- Gunilla Bönner 1999: Impi från Suomussalmi. Finlandsbarn i Sverige 1944-1945, Berättare: Impi Kupari, Blå Fjäril, Rimfors, ISBN 91-630-8543-7.
- Tor Lindblom 1999: Om den ljusnande framtid är vår, Skrifter utgivna av Svenska Folkskolans Vänner, Helsingfors, ISBN 951-9087-48-6.
- Eino Luostarinen (et al.) 1999: Itsenäinen isänmaa – rakentava kansa, Espoon sotaveteraanit, Espoo, ISBN 952-91-1092-8.
- Anneli Partto 1999: Sotalapsi – Kertomus lapsista nimilapun takana (teatteriesitys), Mäntsälä.
- Matti J. Syrjä 1999: Pommia ja puutetta pakoon, Avoin kirja, Hajala, ISBN 951-881-002-8.
- Sinikka Vesterberg 1999: Skymt av livet, Seaview Press, Henley Beach, South Australia, ISBN 1-74008-052-1.
- Irmelin Sandman Lilius 1999: Sagor från Främlingsgatan, omslag och illustrationer av författaren, Eriksson & Lindgren, Stockholm, ISBN 91-87805-76-6.
- Ann-Maj Danielsen 2000: Att inte höra till. Ett finskt krigsbarn berättar, B. Wahlströms, Falun, ISBN 91-32-32549-5.
- Inger Frimansson 2000: Katten som inte dog. En psykologisk thriller, (krigsbarn i biroll) Norstedts, Stockholm, ISBN 91-1-300837-4.
- Gunnar Grahn 2000: Uppbrotts-tider (s. 77-106), Författarnas andelslag, Munsala, ISBN 952-9504-46-2.
- Jarmo Knuutila/Kari Levola 2000: Sotalapsi ei unohda, Tammi, Helsinki, ISBN 951-31-1745-6.
- Pauli Lampinen 2000: Pitäkää mukuloista huoli. Keski-suomalaisen sotalapsen historiikirja, Keski-Suomen sotalapset ry, Jyväskylä.
- Mirjami Lehto 2000: Maan hiljaiset. Kertomuksia kotirintamalta (haastattelut kertomuksiksi muuttanut Mirjami Lehto) (kap ”Sotalapset” s. 11-13), Suomen naisten maanpuolustusjärjestö, Tervolan osasto, Tornion kirjapaino, ISBN 952-91-2511-9.
- Reijo Pajujoja 2000: Sotalapsena Tanskassa, Kaakon Tanskanystävät, Lappeenranta, ISBN 952-91-2415-5.
- Esko Takkula 2000: Laps’ Suomen (teatteriesitys), Taivalkoski.
- Ritva Tuutti 2000: Saara – sotalapsi (teatteriesitys), Pori.
- Jean Cronstedt 2001: Krigsbarn, gymnast, läkare. Mitt liv i fyra världsdelar, Cronstedt, Trelleborg, ISBN 91-631-1021-0.
- Sonja Maria Dahl 2001: Too many tears, Spellbound, Colorado.
- Iris Andersson/Marianne Jacobsen 2001: Med dubbel identitet. Ett krigsbarnsöde, Sahlgren, Otalampi, ISBN 951-9016-08-2.
- Eva Embrink Lannersten 2001: Huvudsaken. En berättelse om sjukdom och krig, hattar och nya vägar, Alfabet, Stockholm, ISBN 91-501-0079-3.
- Sannaliina Nikula 2001: Elämän vimmaa. Kertomuksia kipeästä todellisuudesta (kap. Sanelma: ”Tunteeko kukaan tätä tyttöä” s. 98-103), WSOY, Helsinki, ISBN 951-0-25545-9.
- Rea Yrjö-Koskinen 2001: Lasinsiruja kämmenellä, WSOY, Helsinki, ISBN 951-0-25529-7.
- Sulo Kyllönen 2001: Kainuun sotalapset kertovat, Paltamo.
- Christina Thorn 2001: Krickes krig, Sahlgren, Otalampi, ISBN 951-9016-11-2.
- Sirkka Eriksson 2002: Rötter i vackra Tavastland, Valbo, S. Eriksson, www.books-on-demand.com ISBN 91-631-1794-0.
- Laila Hietamies 2002: Koivu ja tähti, Otava, Helsinki, ISBN 951-1-18101-7.
- Eila Kostamo 2002: Mulperipuun mehu, WSOY, Helsinki, ISBN 951-0-27271-X.
- Kaija Luttinen 2002: Hyvä maku jäi suuhun, Kustannusosuuskunta Muusa, Pori, ISBN 952-5402-04-5.
- Eeva Paaso/Ilmi Paaso/Martta Ekberg 2002: Rakas isä. Kära pappa, käännökset Eeva Paaso,

- muu teksti Ilmi Paaso ja Martta Ekberg, E. Paaso, Raahen Kirjapaino Oy, ISBN 952-91-4689-2.
- Virpi Salin (toim.) 2002: Tyhjä syli. Äidin kirjeet Ruotsiin 1942-1946, WSOY, Helsinki, ISBN 951-0-26540-3.
- Erkki Saraste 2002: Lapsena ja koulupoikana Rovaniemen kauppalassa, MC-pilot, Tampere, ISBN 952-464-051-1.
- Kirsti Tulonen (käsikirjoitus ja ohjaus) 2002: Sotalapsen tarina, videokasetti, YLE Tallenemyynti, Helsinki.
- Sirkka-Liisa Westergård 2002: Tacka nu vackert. Ett krigsbarn minns, Sahlgrens förlag, Otlampi, ISBN 951-9016-17-1.
- Arja Andersson 2003: Vika: pinoisromaani, WSOY, Helsinki, ISBN 951-0-28640-0.
- Timo Ekholm 2003: Krigsbarn 40, Stockholm.
- Laila Hietamies 2003: Siellä josakin. Romaani, Otava, Helsinki, ISBN 951-1-18803-8.
- Kaija Luttinen (toim.) 2003: Kaksi maata – monta kotia, Länsi-Suomen sotalapset – Krigsbarn i Västra Finland, Pori, ISBN 952-91-6282-0.
- Terve! Finska krigsbarn i Skåne berättar, 10-års jubileum av Skåneföreningen Finska Krigsbarn 2003.
- Sinikka Ortmark Almgren (red) 2003: Krigsbarns erinran. Snäll, lydig och tacksam, Riksförbundet Finska Krigsbarn, SinOa, Stockholm, ISBN 91-974592-2-4.
- Sinikka Ortmark Almgren 2003: Var blir maskrosor gulast, SinOA, Stockholm, ISBN 91-974592-1-6.
- Soile Rasmussen 2003: Vihreillä niityillä. Tarinoita oman elämäni varrelta. Mie isätön, Lapin yliopistopaino, Rovaniemi.
- Erja Dammert (käsikirjoitus ja ohjaus) 2003: Sotalapset. Dokumentti talvi- ja jatkosodan aikana evakuoituista lapsista, Kinotar Oy, Helsinki.
- Heini Tola 2003: Meitä on monta (teatteriesitys), Teatteri Avoimet ovet, Helsinki.
- Lauri Wahlberg 2003: Ett krigets barn, Eget förlag, Bosättervägen 12, 63347. Eskilstuna, ISBN 91-631-3275-3.
- Arja Rohlin 2004: Lilla barn. Dokumentärroman, Sahlgren, Otlampi, ISBN 951-9016-33-3.

Viite

1) Pienen lapsen kiintymys johonkin turvallisuutta tuovaan kohteeseen on tunnettu ja yleismaailmallinen ilmiö. Englantilainen psykiatri ja lapsipsykoterapeutti Donald Woods Winnicott (1896-1971) toi ilmiön teoreettiseen tarkasteluun. Winnicott esitti teorioita lapsen kehitysvaiheesta, jolloin eriytyminen kiinteästä äiti/lapsi – symbioosista alkaa. Tunteakseen olonsa turvalliseksi lapsi tarvitsee usein jonkun pehmolelun, peitonkulman, kankaanpalan, liinan/räsyn/rievun tai minkä tahansa kohteen johon kiintyä ja jota pitää lähellä. Tällaista objektia, joka auttaa lasta siirtymään äidin ykseydestä erilliseksi yksilöksi kutsutaan ”siirtymäobjektiksi”. Winnicott viittaa mielellään Winnie the Puh (Nalle Puh) ja Charlie Brown (Jaska Jokunen) -sarjakuviin, vaikka välttääkin muutoin mainitsemasta siirtymäobjektien konkreettisia esimerkkejä, koska

niitä voi esiintyä rajattomasti eri muunnelmin.

Siirtymäobjektiin liittyy usein sen silittelyä ja nuuhkimista, sormien imemistä, jokeltelua tai hyräilyä. Ilmiöstä tulee ehkä tärkeä rituaali nukkumaan menon aikoihin tai muutoin vain puolustuskeino melankolista, turvatonta tai ahdistavaa oloa vastaan.

Lapsen varttuessa alkuperäinen siirtymäobjekti voi jäädä syrjään, mutta tilalle saattaa tulla uusia ikäkaudelle sopivia objekteja. Oikeastaan me kaikki kehitymme enemmän tai vähemmän siirtymäobjektien varassa, objektit vain muuntuvat abstraktisemmiksi aikuistuessamme, ja siirtyvät taiteeseen tai uskonnollisiin kokemuksiin esim. taulujen maalaaminen, omaelämäkerran kirjoittaminen ym. kulttuuriharrastukset saattavat ilmentää aikuisiän yksilötason siirtymäobjekteja. Kansallista identiteettiä taas tukee esim. maan lipun arvostus, ehtoollisen uskonnollista kokemusta terästä äylytän nauttiminen Kristuksen ruumiina.

Winnicott laajensi teoriaansa siirtymäobjektista siirtymisilmiöön, jolloin leikin ja fantasian osuus korostui. Siirtymäobjektien hallintaa leimaa tietoisuus kahden todellisuuden välimailla liikkumisesta ja toden vaatiessa objektin symboliarvon tunnustamisesta. Siirtymisilmiön ”transitionaalinen tila” on luovuuden tyssija ja kulttuurillisten elämysten edellytys. Siirtymäobjektit ja sen seurausilmiöt ovat ehkä lähempänä elämäämme kuin aavistammekaan. Enemmän siirtymäobjektin tärkeydestä lastenkirjassa Räsytarina (käsikirjoitus) Virtala, Anna-Maija/innoittaja: Virtala, Anna-Karoliina, 2004.